

NAZOČNOST, ŽIVOT I DJELOVANJE KOPERSKIH DOSELJENIKA U VENECIJI OD XV. DO XVII. STOLJEĆA

Lovorka ČORALIĆ

asistent, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 41000 Zagreb, Krčka 1, CRO
assistente, Istituto per la storia croata, Facoltà di Filosofia di Zagabria, 41000 Zagreb, Krčka 1, CRO

NACRTAK

U radu autorica na osnovi izvorne arhivske građe iz mletačkih arhiva prikazuje tijek i intenzitet doseljavanja stanovnika Kopra u Veneciji od XV. do XVIII. stoljeća. Ukazano je na mjesta njihova stanovanja, zanimanja koja obavljaju, te društvenu strukturu. U sklopu razmatranja privatnog života i svakodnevnja doseljenika prikazani su njihovi obiteljski odnosi, rodbinske i prijateljske veze i poznanstva i oblici komunikacije s doseljenicima iz drugih dijelova istočnojadranske obale. U poglavlju o vjerskom životu doseljenika prikazani su njihov odnos spram crkvenih ustanova u Veneciji i rodnom gradu te uključenost u bratovštinu slavenskih iseljenika Sv. Jurja i Tripuna (Scuola degli Schiavoni). Kao posebne cjeline teksta izdvajaju se poglavlje o neželjenoj i prisilnoj nazočnosti koperskih doseljenika u Veneciji (progoni, kažnjavanje, sudski procesi i slično) te cjelina o nazočnosti i doprinosu mletačkoj kulturnoj baštini koperskih umjetnika, književnika, javnih i kulturnih djelatnika koji su dio života proveli u Veneciji.

U prošlom sam broju prikazala nazočnost i djelovanje doseljenika iz Pirana u Veneciji u razdoblju od XV. do XVII. stoljeća¹. U ovom prilogu pokušat ću ukazati na istovrsne procese migracija, spominjanja i djelovanja iseljenika iz Kopra u Veneciji u približno istom vremenskom periodu, koji sam, zbog opsežnijeg arhivskog materijala, produžila do u XVIII. stoljeće. Izvor za istraživanje bila mi je, kao i u prethodnom radu, građa iz mletačkog Državnog arhiva (napose fond *Notarile testamenti*, u manjoj mjeri spisi ureda *Santo Ufficio i X Savi sopra alle decime in Rialto. Catastico di Venezia*), te, što u prethodnom radu nije bilo korišteno, spisi iz arhiva bratovštine slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna (*Archivio di Scuola Dalmata, fond Libri conti e spese*).

VREMENSKI OKVIR

Doseljenici iz Kopra ne spominju se ravnomjerno tijekom svih stoljeća. Tako se do 1450. godine, jednako kao i u primjeru doseljenika iz Pirana, bilježi neznatan spomen o nazočnosti doseljenika iz Kopra u Veneciji,

da bi njihov broj izrazitije porastao od 1451. do 1500. godine. U seljavanje i spominjanje koperskih doseljenika rastu i tijekom idućeg razdoblja (1501-1550. god.), da bi najvišu razinu, slično primjeru Pirana, dostigli od 1575. do oko 1630. godine. U drugoj polovici XVIII. stoljeća ponovo je zabilježen pad broja doseljenika iz Kopra u Veneciji, te se učestalost spominjanja vraća na razinu približno jednaku razdoblju od 1450. do 1500. godine. Zaključak je stoga da je intenzitet seljavanja koperskih stanovnika u Veneciju približno jednak onome koji je ustanovljen u primjeru piranskih doseljenika. Nasuprot tome, za oba grada karakteristični su, kada ih usporedimo s istovrsnim procesima seljavanja ostalih, napose dalmatinskih gradova na području mletačkog dominija na istočnom Jadranu, drugačiji uzroci seljavanja u Veneciju, rezultat čega je i nejednak intenzitet spominjanja u Veneciji u određenim vremenskim razdobljima. Za dalmatinske gradove seljavanje na zapadnojadransku obalu, te tako i u Veneciju, dostiže vrhunac od 1450. do 550. godine, kada su, uslijed turskih prodora, ti gradovi preplavljeni izbjeglicama iz zauzetih područja, te kada se, zbog otežane ili potpuno onemo-

1 L. Čoralić, 1993, str. 101-116.

gućene komunikacije sa zaleđem prekida posrednička trgovina - do tada važan izvor egzistencije za nemali dio tamošnjeg življa. Nasuprot tome, gradovi Koper i Pirana, iako su posredno osjetili posljedice turskih prodora u dubinu hrvatskih i slovenskih zemalja, nisu bili izravno ugroženi, pa se gospodarski život u njima mogao odvijati, barem što se ratnog (turskog) aspekta tiče, u mnogo povoljnijim okolnostima. Razlozi iseljavanja stanovnika Kopra, jednako tako kao i Pirana, stoga su konkretne ekonomske potrebe stanovništva obaju gradova tijekom navedenih stoljeća. Grad Koper upravo tijekom stoljeća u kojima je iseljavanje u Veneciju najizrazitije doživljava nemale demografske poremećaje i oscilacije², uzrokovane kužnim epidemijama koje su tada potresale taj dio mletačkog dominija i konkretnom ekonomskom, napose fiskalnom politikom mletačke vlasti, koja je nastojala iz njega izvuci što veću dobit, kao i ratom između Venecije i Austrije (1508-1516). S druge strane, pomorska važnost Kopra sve je više ugrožena austrijskim forsiranjem tršćanske luke, koja će postupno preuzimati ulogu vodećeg grada na sjevernom dijelu istočnojadranske obale. Grad koji se u mletačkim izvorima još uvijek ističe zvučnim imenima ("Justinopolis metropolis Histriae", "La Zentil dona de l'Istria") proživljava tijekom XVI. i XVII. stoljeća tešku demografsku i gospodarsku krizu, iz koje se uspijeva privremeno izvuci, ali teško dostiže nekadašnji značaj i moć. U takvim prilikama, kada konkretne demografske prilike u gradu negativno i isuviše učestalo osciliraju između rasta i smanjenja, nataliteta i mortaliteta stanovništva, iseljavanje na zapadnojadransku obalu zasigurno je za nemali dio lokalnog življa bilo jedino egzistencijalno rješenje. Iako su doseljenici iz Kopra odlazili i u druge gradove suprotne jadranske obale (napose u Marke)³, Venecija će biti jedno od najvažnijih mjesta njihova naseljavanja.

SPOMINJANJE U IZVORIMA. ZANIMANJA I MJESTA STANOVANJA

Doseljenici iz Kopra u mletačkim su izvorima zabi-

lježeni vlastitim i očevim (u slučaju žene i suprugovim) imenom, te, nešto češće nego u primjeru doseljenika iz Pirana, i svojim prezimenom. Najveći dio prezimena nepoznat nam je i odnosi se na obične doseljenike pučkog podrijetla, dok dva prezimena (Divo i Gavardo) svjedoče da su ti doseljenici pripadnici poznatih koperskih obitelji, čiji su članovi tijekom prošlih stoljeća nerijetko spominjani u službi Mletačke Republike⁴. Uz ime svakog doseljenika naveden je, kako je to uobičajeno, grad iz kojeg dolazi u Veneciju, a za grad Koper u izvorima je zabilježeno više oblika njegovog imena (Capodistria, Capo d'Istria, Cavodistria, Capite Istria, Iustinopoli).

Iako podaci o zanimanjima doseljenika nisu sadržani u svakom dokumentu, njihovo je navođenje dragocjeno za razmatranje svakodnevnog života i djelatnosti koperskih doseljenika u Veneciji. Slično većini doseljenika s istočnojadranske obale, i doseljenici iz Kopra najvećim su dijelom zaposleni u pomorskim i obrtničkim djelatnostima. Prednjače različita zanimanja maritimnog karaktera (radnici u škverovima, ribari, kormilari)⁵, dok se od obrtničkih struka spominju krojači, tkalje i oklopari⁶. Spominju se i državne službe (nadzornik zatvora), crkvene dužnosti (župnik), te, kada je riječ o ženama, služinski poslovi u nekoj od plemičkih ili građanskih obitelji u Veneciji⁷. Ako usporedimo strukture zanimanja doseljenika iz Kopra i Pirana, možemo primijetiti da se, promatrajući li globalni tip djelatnosti (pomorstvo, obrti), podudaraju, ali se ponešto razlikuju u konkretnim zanimanjima unutar svake skupine.

Mjesto stanovanja doseljenika podatak je koji se u izvorima navodi češće, pri čemu je redovito riječ o župama unutar pojedinih predjela Venecije. Župe istočnog gradskog predjela Castello mjesto su u kojem je zabilježeno najviše doseljenika iz Kopra, pri čemu se ni jedna od navedenih župa ne izdvaja učestalošću spominjanja⁸. Drugi predio po učestalosti koperskih doseljenika je Cannaregio, smješten u susjedstvu spomenutog predjela Castello, u kojem se nešto većim brojem spominjanja koperskih doseljenika izdvaja župa s. Mar-

- Godine 1522. grad Koper bilježi 8.000 stanovnika; 1548. god. 10.000; 1553. god. 2.300; 1560. god. 3.500; 1577. god. 4.000; 1579. god. 3.500 stanovnika, itd. (Bertoša 1986 II, str. 384).
- O tome opširnije usporedi brojne radove F. Gestrina (Gestrin 1962, 1963, 1965, 1972, 1975, 1976, 1978A, 1978B).
- Don Domenico Mazzetti (ASV, NT, b. 167, br. 331, 19.11.1700); Gierolimo Morali (ASD, LCS, 1672); Gierolimo Ruzzatto (ASD, LCS, 1677); Vicentius Divo (ASV, NT, b. 96B, br. 475, 25.10.1525); Laura condam Geronimo Gavardi (ASV, NT, b. 167, br. 231, 23.1.1683).
- Jacobus condam Domenigo squerariol de Capo d'Istria (ASV, NT, b. 763, br. 40, 23.9.1621); Andrea pescador de Capodistria (isto, b. 11, br. 322, 30.6.1590); Nicolaus de Iustinopoli filius condam Iohannis nachier (isto, b. 578, br. 296, 4.2.1529).
- Iohannes de Capite Istrie corazarius (ASV, NT, b. 875, br. 107, 5.6.1467); Pasqua tessera de Capo d'Istria (ASD, LCS, god. 1663, 1668); Giovanni Maria Milovich (Mileusi) da Capodistria, sarte da donna (Tassini, str. 311).
- Don Domenico Mazzetti decano e parroco de Capo d'Istria (ASV, NT, b. 167, br. 331, 19.11.1700); Maria de Iustinopoli ancilla in domo donne Ursie (isto, b. 825, br. 186, 6.8.1479); Hieronymo da Cavodistria "fu guardionao delle prigioni" (Franzoi, 97).
- Catarina condam Zorzi de Capo d'Istria... in contrada de s. Provolo (ASV, NT, b. 10, br. 104, 12.9.1577); Margareta de Capo d'Istria... in contrada s. Giovanni Batista in Bragora (isto, b. 187, br. 39, 23.7.1670); Margareta condam Marco de Capodistria... in contrada s. Biasio (isto, b. 11, br. 322, 30.6.1590); Nicolaus de Iustinopoli de confinio s. Martini (isto, b. 578, br. 296, 4.2.1529).

cuola (s. Hermagora e Fortunatis)⁹. Središnji gradski predio s. Marco nešto je manje puta spomenut kao mjesto stanovanja Koprana, dok su preostali gradski predjeli Dorsoduro i s. Croce, spomenuti u samo nekoliko pojedinačnih primjera¹⁰. Uspoređujući mjesta stanovanja doseljenika iz Kopra s mjestima stanovanja doseljenika iz ostalih dijelova istočnojadranske obale, napose iz grada Pirana, primjetno je da se ona uglavnom podudaraju.

Mjesto stanovanja doseljenika u izvorima se katkad, osim najosnovnijeg podatka (ime župe), označava i poblizom odrednicom. U tim su primjerima sadržani nazivi ulica (calle) ili dvorova (corte) unutar pojedine župe, kao i imena kućevlasnika zgrada i stanova u kojima doseljenici obitavaju¹¹. Ako je doseljenik štćenik nekog od tamošnjih hospitała, tada se to u izvoru izričito navodi¹². Napokon, podatke o točnom mjestu stanovanja doseljenika možemo pronaći i u katasticima koji su od XVII. stoljeća vođeni za svaki gradski predio Venecije. Tako iz katastika datiranog 1661. godine zatječemo u župi s. Marino u predjelu Castello doseljenika Bastiana iz Kopra, koji stanuje u Corte de Ca'Gritti. Vlasnik je zgrade (kućni broj 21) plemić Cornelio Contarini, a godišnji najam (affitanza) iznosi 12 dukata¹³.

IMOVNE MOGUĆNOSTI DOSELJENIKA

Najveći dio doseljenika iz Kopra pripadao je srednjem i nižem društvenom sloju. Zanimanja u koja su bili uključeni koperski doseljenici također se ne mogu ubrojiti u djelatnosti koje njihovim nosiocima omogućuju znatniju ekonomsku dobit. Oporuke doseljenika iz Kopra stoga rijetko sadrže podatke o njihovim znatnijim ekonomskim mogućnostima, te su slične stotinama oporuka doseljenika podrijetlom s istočnojadranske obale i iz unutrašnjosti. Od pokretne imovine u oporukama je ponajviše riječ o oskudnoj osobnoj imovini (odjeća, obuća, poneki dio namještaja, posuda i slično) koja se namjenjuje nekom od članova

rodbine ili poznanicima. Kada je riječ o duhovnoj osobi (svećenik), tada se u popisu njegove pokretne ostavštine navode i knjige za bogoslužje (brevijari). Tako koperski župnik Dominik Mazzetti ostavlja sve svoje brevijare župniku crkvene župe u kojoj obitava (s. Marcilian)¹⁴. Za razliku od pokretne imovine, koja je, iako oskudna i uobičajena, redovito spomenuta u oporukama doseljenika, podaci o njihovim nekretninama (posjedi, kuće, zemljišta) u izvorima su vrlo rijetko spomenuti. Među doseljenicima iz Kopra takav je primjer zabilježen u oporuci Margarete, udovice koperskog doseljenika Vicenza, koja spominje vinograd na području Kopra (predio s. Stefano), a oporučno ga ostavlja svojoj djeci¹⁵, te u oporuci spomenutog svećenika Domenica Mazzettia, koji kao mjesto svog obitavanja u Veneciji navodi kuću koju posjeduje njegov nećak Lorenzo, smještenu u župi s. Marcilian¹⁶.

G.A. CANAL detto il CANALETTO:
PONTE DI RIALTO. *Okolo Rialta nalazile su se trgovačke i obrtničke radionice, mjesta u kojima je djelovao značajan broj koperskih iseljenika.*

9 Andriana condam Baldisera de Capo d'Istria del confin ss. Apostoli (ASV, NT, b. 278, br. 51, 29.10.1555); Iacobus condam Domenigo de Capo d'Istria in contrada s. Marzuola (isto, b. 763, br. 40, 23.9.1621); Laura condam Geronimo Gavardi de Capo d'Istria de contrada s. Marzuola (isto, b. 167, br. 231, 23.1.1683).

10 Maria de Iustinopoli de confinio s. Juliani (ASV, b. 825, br. 186, 6.8.1479); Zuane de Capo d'Istria... in contrada s. Maria Zobenigho (isto, b. 324, br. 428, 18.8.1586); Menega de Capo d'Istria sta a s. Stefano (isto, b. 645, br. 227, 11.8.1576); Lucia condam Agostin de Capodistria de contrada s. Trovaso (isto, b. 685, br. 1250, 23.1.1582); Nicolaus de Capodistria de confinio s. Barnaba (isto, b. 1186, br. 157, oko 1496. god); Menega relicta Cusme de Iustinopoli de confinio s. Iacobo de Lupio (isto, b. 1155, br. 332, 18.8.1441).

11 Betta condam Michael de Capo d'Istria habita in casa Pietro Angelo da Mosto (ASV, NT, b. 763, br. 27, 27.7.1624); Margareta de Capo d'Istria... in casa solita habitazione in Corte Bosella in contrada s. Giovanni Batista in Bragora (isto, b. 187, br. 39, 23.7.1670); Zuane de Capo d'Istria fu Andrea habitante in casa del Zuane Grimani fu Antonio in contra s. Maria Zobenigho (isto, b. 324, br. 428, 18.8.1586).

12 Marina condam Zuane de Capo d'Istria habitante nel ospedaletto delle povere del priorado della Misericordia (ASV, NT, b. 33, br. 554, 19.1.1622).

13 X Savi, str. 132'.

14 ASV, NT, b. 167, br. 331, 19.11.1700.

15 La mia vigna che è a s. Stefano de Capodistria lasso la mita alla mia fia et l'altra mita a mi fio Giacomo (ASV, NT, b. 191, br. 533, 12.10.1539).

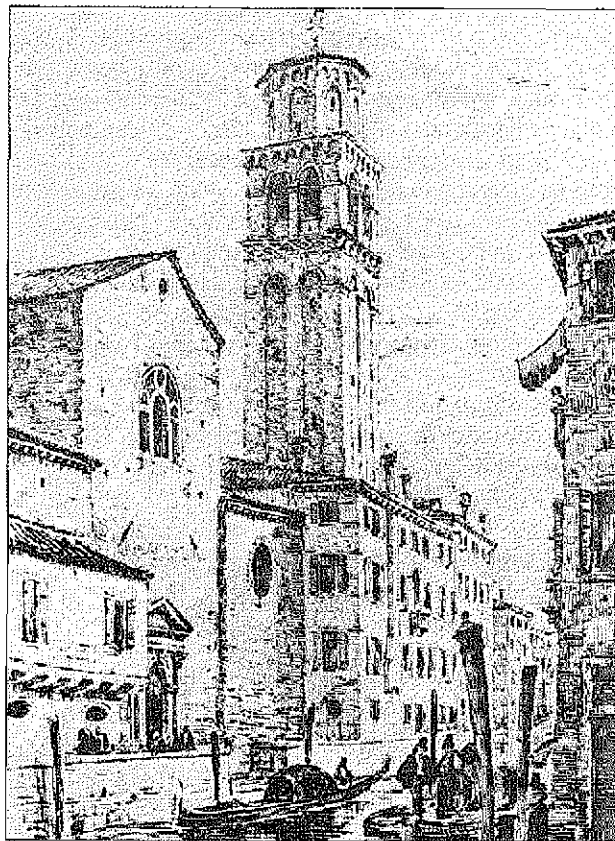
16 ASV, NT, b. 167, br. 331, 19.11.1700.

KRUGOVI SVAKODNEVNE KOMUNIKACIJE: OBITELJ, RODBINA, PRIJATELJSKE VEZE I POZNAVSTVA

Osim do sada navedenih podataka o životu i djelovanju iseljenika u Veneciji, oporuke sadrže brojne podatke o krugovima njihove svakodnevne komunikacije, odnosno o bližim i širim članovima obitelji, rodbine, kao i prijateljskim vezama i poznavstvima. Obitelj i članovi rodbine osnovni su i najvažniji krug življenja svakog doseljenika te su stoga najbliži članovi obitelji u oporukama redovito spomenuti u svojstvu izvršitelja oporuke doseljenika (napose supružnici), a njima se, kao najbližijim osobama, ostavlja i najveći dio imovine. Imetak koji se namjenjuje pojedinim članovima obitelji i rodbine pritom nije istovjetan. Najvrednija imovina (veće svote novca, veće količine pokretne imovine) u pravilu se namjenjuje najbližim članovima obitelji, dok su širim rodbinskim krugovima namijenjeni poneki dio pokretne imovine oporučitelja ili manje novčane svote. Jednako tako, pri imenovanju glavnog nasljednika (*herede residuario*) cjelokupnih oporučiteljevih dobara, prednost ima najuži obiteljski krug (jedan od supružnika ili izravni potomci), a tek u slučaju ako ih nema (napose u slučaju smrti), imovina se određuje nekom od preostalih živućih rođaka¹⁷.

Prijatelji i poznanici čija imena susrećemo u oporukama koperskih doseljenika pretežito su osobe iz Venecije ili nekog drugog grada Apeninskog poluotoka, dok se tek u manjem broju dokumenata spominje poznavstvo s doseljenicima iz drugih dijelova istočno-jadranske obale. U oporukama se poznanici koperskih doseljenika najčešće spominju u svojstvu svjedoka pri sastavljanju oporuka. Zanimanja i mjesta stanovanja svjedoka najčešće se podudaraju s oporučiteljevim, te je stoga jasno da je uglavnom riječ ljudima srednjeg i nižeg društvenog statusa, čije su ekonomske mogućnosti i poslovanje slični mogućnostima i poslovanju većine doseljenika u Veneciji¹⁸. Poznanici koperskih doseljenika

spomenuti su katkad i kao izvršitelji oporuka. I u ovom slučaju najviše ih je podrijetlom iz Venecije¹⁹, a tek iznimno zatječemo stanovnike Venecije za koje možemo, na osnovi njihovih prezimena, pretpostaviti da su podrijetlom s istočnojadranske obale²⁰. Pri podjeli svoje ostavštine koperski doseljenici spominju, uz već spomenute članove obitelji i rodbine, ponekog od svojih poznanika, a ostavljaju im predmete iz svoje pokretne imovine²¹.

Crkva s. Martino di Castello. U ovoj župi zabilježeni su doseljenici iz Kopra.

- 17 Catarina condam Zorzi da Capo d'Istria consorte Marco Antonio de Cesena: Lasso tutti et cadauni miei beni a Margareta mia fiola et a Marco Antonio mio marido li lasso ducati quinque et lo prego che sii commissario; Voglio et ordino che siano vendutte le mie robbe che mi attrovo et che il tratto di quelle sii investido a utile et beneficio di detta mia fiola... (ASV, NT, b. 10, br. 104, 12.9.1577); Vicentius Divo de Iustinopolis condam ser Iohannis: Lasso Agnesina uxor mea stari otto frumenti e sua dote; Lasso Andree Divo consobrino meo vestes et habitis; Residuuum lasso uxore mea in vita sua e doppo la sua morte Andrea Divo e Francesco Divo suoi fradelli (isto, b. 968, br. 475, 23.10.1525).
- 18 Giacomo fu Pietro caleger i Iseppo de Francesco Biger svjedoci su Andrijane pok. Baldisare (ASV, NT, b. 278, br. 51, 29.10.1555); Francesco Dario de Gasparo i Niccolò de Domenico samiter svjedoci su Jakova pok. Grgura (isto, b. 684, br. 982, 1.9.1579); Zuane Maria Veronese spezier i Marcantonio Monte svjedoci su Ivana pok. Andrije (ASV, NT, b. 324, br. 428, 18.8.1586).
- 19 Maria de Iustinopoli: Commissario Ilarius Zivallinus apoteczarius de s. Barnaba (ASV, NT, b. 825, br. 186, 6.8.1479); Nicolaus de Capodistria: Famulus seu officialius ad officium dominum Iohanne condam Andrei (voglio) meo solo commissario et executore de questo mio testamento (isto, b. 1186, br. 157, oko 1496).
- 20 Marina condam Zuane de Capo d'Istria: Lasso miei commissarii Antonio Pecina e Eufemia sua sorella (ASV, NT, b. 33, br. 554, 19.1.1622).
- 21 Zuane de Capo d'Istria: Lasso alla fia de Veneranda moier de Zanetto sta in contra di s. Maurizio ducato uno per una volta tantum; Item lasso ducato uno alla fia de Thomaso calegher sta in contra s. Maurizio; Item lasso a Greguol Rago fiol de Zanetto il mio zupon negro de mezza lana et un paro di calzi de panno roani vecchi e una camisoia rassa; Item lasso alla puttina de Antonio di Putti sta a s. Lio ducati doi; Item lasso a Berto garzon del Francesco scultor un zupon vecchio et una camisa vecchia (ASV, NT, b. 324, br. 428, 18.8.1586).

Od gradova iz kojih potječu doseljenici koji se u svojim oporukama prisjećaju ili za svjedoke uzimaju koperske doseljenike najčešće se spominje južno-dalmatinski grad Kotor, dok se od ostalih spominju još samo Šibenik i Modruš²².

Rijetki su doseljenici iz Kopra koji su tijekom života i boravka u Veneciji stekli takve ekonomske mogućnosti ili bili u prilici da u svojoj kući imaju posluhu. Jedan takav primjer je svećenik Domenico Mazzetti koji u svojoj oporuci spominje služavku (serva) Luciju Moinu, podrijetlom iz okolice Trevisa, kojoj u znak zahvalnosti za dugogodišnju službu ostavlja dio svoje pokretne imovine²³. Posebno zorno je službu svoje služavke Margarete u svojoj oporuci opisala Marina pok. Ivana iz Kopra. Spominjajući kako ju je Margareta tijekom mnogih godina odano služila, te joj svakog dana, "i po kiši i vjetru", donosila hranu i brinula se za nju s najvećom pažnjom, Marina joj ostavlja pet dukata²⁴. Ivan pok. Andrije iz Kopra stanovao je tijekom svog boravka u Veneciji u kući u vlasništvu mletačkog plemića Zuane Grimani. U toj su kući bile i služavke obitelji Grimani, Marija i Betta, kojima koperski doseljenik ostavlja manji dio svoje pokretne imovine²⁵.

VJERSKI ŽIVOT. ODNOS PREMA CRKVENIM USTANOVAMA U VENECIJI I DOMOVINI

Nezaobilazan vid svakodnevnog života čovjeka prošlih stoljeća činili su vjerski život, religioznost i povezanost s vjerskim ustanovama i duhovnim osobama u mjestima iz kojih su potjecali i u kojima su živjeli i djelovali. Prvi podatak u oporukama doseljenika vezan

uz njihov odnos prema vjerskim ustanovama u gradu na lagunama jest određivanje mjesta njihovog posljednjeg počivališta. Zanimljivo je pritom primijetiti da je većina oporučitelja iz Kopra za mjesto pokopa odredila crkvena ili samostanska groblja u župama predjela Cannaregio²⁶, dok je Castello, mjesto u kojem tijekom svih prošlih stoljeća bilježimo najizrazitiju koncentraciju koperskih doseljenika, zastupljen samo jednim primjerom²⁷. Koperski doseljenici češće kao mjesto pokopa određuju i župe drugih predjela Venecije (s. Marco, Dorsoduro)²⁸, u kojima su, kada je riječ o mjestu njihova stanovanja, znatno rjeđe zastupljeni.

Zanimljiv je odnos koperskih doseljenika prema vjerskim ustanovama u Veneciji. U oporukama doseljenika iz drugih dijelova istočnojadranske obale najčešće su obdarivani mletačke crkve i samostani, ponajprije oni koji su bili u blizini mjesta obitavanja doseljenika ili oni čija su groblja određivana kao mjesta njihova pokopa. Bratovštine i hospitali rjeđe su spominjani i njima je najčešće ostavljena manja svota. Za razliku od tih primjera, u oporukama koperskih doseljenika gotovo da ne nalazimo podatke o darivanju crkava, samostana i bratovština u Veneciji. Izuzev oporuke Vicenza Diva, koji, određujući crkvu s. Geminiano za mjesto svoga pokopa, ujedno ostavlja toj crkvi pet dukata²⁹, izvori ne bilježe nikakve druge podatke o ostavštinama koperskih doseljenika mletačkim crkvama, samostanima i bratovštinama. Oni češće oporučno darivaju mletačke hospitale, napose one najpoznatije (s. Antonio, Madonna della Pietà, s. Zuane Polo, Incurabili). Hospitalima se najčešće ostavljaju manje svote, pri čemu se katkad izričito navodi svrha upotrebe novca (za gradnju hospitala, za štićenike hospitala koji su dužni sudjelovati u posljednjem ispraćaju pokojnika)³⁰.

22 Bernardus Pidrisus filius Francisci de Iustinopoli svjedok je Nadalinu iz Kotora (ASV, NT, b. 71, br. 160, 21.7.1480); Vicentius de Iustinopoli svjedok je Justine, supruge Dimitrija iz Kotora (isto, b. 742, br. 28, 3.1.1513); Vicenzo Divo de Capodistria svjedok je Margarete pok. Ivana Milovića iz Šibenika (isto, b. 968, br. 329, 30.11.1514); Georgius condam Iohannis de Modrussa marinarius: Item dimitto Dorothee de Iustinopoli ducati quinque (isto, b. 360, br. 124, 21.5.1464); Damianus de Cattaro servitor del magnifico signor Francesco de Mosto: Lasso due camise de donna alfa moier dell più belle che sia a Menega de Capo d'Istria sta a s. Staffano (isto, b. 645, br. 227, 11.8.1576).

23 Lasso serva Lucia Moina de villa Zorma territorio de Treviso una litiera e un stramazzo, linzuoli, coperte alla stagione, un par lane a suo benepiacito, una mezza dozzena di tavaglioli e doi mantilli (ASV, NT, b. 167, br. 331, 19.11.1700).

24 Margarta mia massera cinque ducati... che lei mi fa già tanti anni in vegrin ogni giorno a portarmi il mangiare con pioggia et vento con grandissima pacienza et carità (ASV, NT, b. 11, br. 322, 30.6.1590).

25 Lasso a Maria massera qui in casa la mia cassa granda voda; Item a Betta massera qui in casa l'altra mia cassa picola voda (ASV, NT, b. 324, br. 428, 18.8.1586).

26 Don Domenico Mazzetti: Voglio chiel corpo mio sia sepolto in archa di Ca'Mazzetti in chiesa dei Padri Serviti de questa città senza pompa (ASV, NT, b. 167, br. 331, 19.11.1700); Lucia condam Agustin de Capodistria: Il corpo mio voglio sia sepolto a s. Barnaba (isto, b. 685, br. 1250, 23.1.1582); Laura condam Geronimo Gavardo pokopana je, kako stoji u bilješci na kraju oporuke, u crkvi s. Marcuola (isto, b. 167, br. 231, 23.1.1683).

27 Catarina condam Zorzi de Capo d'Istria: Voglio il corpo mio sia sepolto a s. Zaccaria (ASV, NT, b. 10, br. 104, 12.9.1577).

28 Vicentius Divo de Iustinopoli: ... sepolto in capella s. Geminiani cui lasso ducati quinque (ASV, NT, b. 968, br. 475, 23.10.1525); Zuane de Capo d'Istria: Voglio esser sepolto nel campo santo a s. Stefano in una cassa de legno (isto, b. 324, br. 428, 18.8.1586).

29 ASV, NT, b. 968, br. 475, 23.10.1525.

30 Catarina condam Zorzi de Capo d'Istria: ... et manchando dita mia fiola lasso tutto al hospital de s. Zuane Polo et alla Pietà per l'anima mia (ASV, NT, b. 10, br. 104, 12.9.1577); Iohannes de Capite Istrie: Lasso per cadauno hospitalale mezza ducato (isto, b. 875, br. 107, 5.6.1467); Maria de Iustinopoli: Residuum dimitto fabrica hospitali s. Antonii (isto, b. 825, br. 186, 6.8.1479); Vicentius Divo de Iustinopolis: Lasso ducato uno hospitalale Pietatis; Lasso hospitalale s. Antonio ducato uno (isto, b. 968, br. 475, 23.10.1525).

Istraživanje vjerskog života i odnosa prema crkvenim ustanovama u Veneciji ne bi bilo cjelovito kada bi se ispustio odnos koperskih doseljenika prema vjerskim ustanovama u gradu iz kojega potječu. Sadržaj tih dijelova oporuka ukazuje na to da doseljenici, unatoč potpunoj uklopljenosti u život u novoj sredini, nisu zaboravljali niti prekidali veze sa starim krajem. Tako koperski svećenik Domenico Mazzetti, koji posljednje dane svog života provodi u Veneciji, ne zaboravlja na stolnu crkvu rodnog grada, te određuje izvršitelju svoje oporuke, nećaku Lorenzu, da nakon njegove smrti proda svu njegovu robu, te nakon podmirivanja svih legata sav ostatak preda koperskoj stolnici za spas oporučiteljeve duše³¹. Jedna koperska crkvena ustanova spominje se i u oporuci Laure pok. Gerolima Gavardo. Osim odredbe o održavanju jedne "mansionarie" u crkvi sv. Blaža u Kopru, Laura izričito navodi da se, ako ne bude imala zakonitih nasljednika, sva njezina dobra daruju redovnicama istog koperskog samostana³².

Naposljedku, spomen o bratovštini sv. Lazara u Kopru zatječemo u oporuci Margarete, udovice koperskog doseljenika Vicenza, koja toj bratovštini namjenjuje pet marcella³³.

Rio S. Barnaba u predjelu Dorsoduro, mjesto obitavanja mnogih doseljenika iz Kopra.

Na kraju razmatranja vjerskog života koperskih doseljenika u Veneciji potrebno je ukratko spomenuti i njihov odnos prema bratovštini slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna (Scuola dei ss. Giorgio e Trifone, Scuola degli Schiavoni, Scuola Dalmata). Osnovana 1451. godine, bratovština je okupljala ponajprije doseljenike s dalmatinskih područja mletačkog dominija, ali

su tijekom njezinog višestoljetnog i do današnjeg dana neprekinutog djelovanja njezini članovi bili i doseljenici iz drugih dijelova istočnojadranske obale i iz unutrašnjosti. Iz Kopra bilježimo samo nekoliko članova bratovštine, bez podatka da je netko od njih obnašao neku od dužnosti u upravnom odboru bratovštine. Godine 1663. i 1668. kao članica bratovštine spominje se tkalja Pasqua, dok su Gierolimo Morali i Gierolimo Ruzzatto upisani u knjigu članova bratovštine 1672. odnosno 1677. godine³⁴.

PROCESI, OSUDE, KAŽNJAVANJA I OSTALI OBLICI NEŽELJENE NAZOČNOSTI GRAĐANA KOPRA U VENECIJI

Neuobičajena, neželjena i prisilna nazočnost građana Kopra u Veneciji u izvorima je mnogo rjeđe spominjana od uobičajene. Razlozi takve vrste dolaska i boravka u Veneciji ponajprije su sudski sporovi i procesi, kažnjavanja i izdržavanja zatvorske kazne, ali i slučajni, neočekivani oblici nasilnog zadržavanja, uhićenja ili kažnjavanja. U prošlom sam radu ukratko navela najvažnije službe Mletačke Republike koje su bile mjerodavne za različite vrste krivičnih djela i prekršaja, bilo da je riječ o civilnim, crkvenim ili krivičnim prekršajima i sudskim procesima, te ću ovdje ukazati na najpoznatije procese i kažnjavanja koperskih građana u Veneciji. Proces protiv sljedbenika nauka Martina Luthera najčešći su, a u krugu osoba privedenih na sudsku istragu i saslušavanja, među kojima susrećemo i niz istaknutih imena onodobnog Kopra, zasigurno prednjače osobama privedenim na sudsko istraživanje zbog druge vrste prekršaja. O toj problematici napisan je već niz radova, od kojih napose vrijedi spomenuti čitavu seriju priloga A. Miculiana³⁵, pa ću se samo ukratko osvrnuti na kronološki tijek procesa protiv koperskih građana pred sudom inkvizicije u Veneciji, te navesti njihova imena, godine početka i održavanja procesa, kao i naziv optužbi zbog kojih su izvedeni pred sud. Zasigurno je najistaknutija ličnost optužena za protestantizam koperski biskup Petar Pavao Vergerije Mladi (1498-1565), koji je smatran glavnim zagovornikom protestantskog pokreta i uz čije je djelovanje vezan još niz drugih istaknutih koperskih ličnosti, protiv kojih je, jednako kao i protiv Vergerija, pokrenut istražni postupak u Veneciji. Uz Petra Pavla Vergerija, protiv kojeg se sudski postupak vodio od 1544. do 1563. godine, u popisu privedenih na saslušanje pred Santo Ufficio bilježimo i njegovog brata Aurelija (1580. god.), Alvisea Vergerija (1544. god.), te niz sljedbenika protiv

31 ASV, NT, b. 167, br. 331, 19.11.1700.

32 ASV, NT, b. 167, br. 231, 23.1.1683.

33 Lasso cinque marcelli alla scuola de s. Lazzaro de Capodistria (ASV, NT, b. 191, br. 533, 12.10.1539).

34 ASD, LCS, god. 1663., 1668., 1672., 1677.

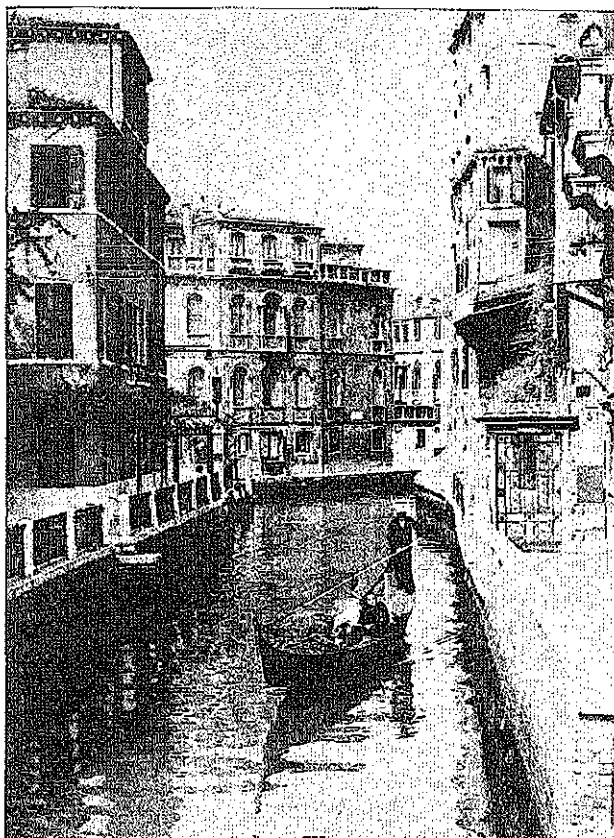
35 Miculian 1979-1980, 1981-1982, 1982-1983, 1983-1984.

kojih se sudski postupak vodio u Udinama³⁶. Slijedi niz ostalih koperskih građana, a za većinu njih opise sudskih procesa možemo pronaći u radovima A. Miculiana: Giacomo Constantini (1544), Odorico Teofanio (1562), Francesco Ottobon (1567), Almerico Sabino (1570), Girolamo Brato (1577), te Sebastiano de Valentini (1588), optužen zbog odbijanja ispovijedi i posjedovanja kalvinističke literature³⁷. Osim navedenih osoba, redovito optuženih za pristajanje uz Lutherov nauk, od XVI. do XVIII. stoljeća zabilježen je niz stanovnika Kopra protiv kojih je, iz ponešto drukčijih razloga, vođen proces pred uredom mletačke inkvizicije. Zbog optužbe za zloupotrebu religije (*abuso di religione*) optuženi su iste (1550) godine Fosca Cognato, supruga Nikole, Andrea pok. Marka Malfatti, te Martino Tomecht. Skandalozne izjave (*proposizioni scandalosse*) teretile su 1694. godine Santa, člana ugledne i u mletačkoj službi često spominjane obitelji Gavardo, dok su izjave i istupi ocijenjeni kao heretički (*proposizioni hereticali*) bile povod da se otvori proces protiv redovnika Domenica Pellegrinia 1775. godine. Nedovoljno je jasna i optužba "zavodenje u vjeri" (*seduzione in confessione*) zbog koje je 1707. godine bio okrivljen fratar Vicenzo Davanzo, dok su optužbe za čaranje i magiju (*stregherie*), protiv koperske stanovnice Lucije 1667. godine, jedna od najčešćih optužbi zbog koje su pred istražni sud u Veneciju dolazile žene. Naposljetku, godine 1588. zabilježen je proces protiv Girolama Viole, optuženog sa sodomiju³⁸.

Poseban oblik neželjenog i prisilnog zadržavanja u Veneciji je i zatočeništvo, što je tijekom svog boravka u gradu na lagunama doživjela nekolicina istaknutih Koprana. Još sredinom XIV. stoljeća, u vrijeme kada se u Kopru mletačka vlast nije dovoljno učvrstila, te su pobune toga i niza drugih istarskih i dalmatinskih gradova (npr. Zadra) bivale učestalom pojavom, mletačka vlast primjenjivala je drastičnu metodu slanja u progonstvo nekolicine predstavnika najistaknutijih i najbuntovnijih plemićkih obitelji. Tako je 1348. godine iz Kopra u Veneciju u privremeno zatočeništvo poslano nekoliko istaknutih plemića, koji su, jednako kao i gotovo istovremeno zatočeni Zadranjci, nakon nekog vremena bili pušteni na slobodu³⁹.

Pojedinačne primjere kratkotrajnog zatočeništva zatječemo u primjeru istaknutog koperskog humanista i književnika Petra Pavla Vergerija Starijeg (1370-1444) kojega su, iz nedovoljno razjašnjenih razloga, za njegovog posjeta Veneciji 1409. godine, uhitili prokurator sv. Marka Francesco Correr i zapovjednik pred-

jela sv. Marka Benedetto Venier i jedan dan držali ga kao zatočenika⁴⁰. Još nam je manje razumljiv razlog kratkotrajnog boravka u zatvoru u Padovi koperskog plemića Giovannia de Albertia, koji je neposredno prije toga (1430-1432) spominjan na uglednoj dužnosti rektora sveučilišta u tom gradu⁴¹.

Rio S. Trovaso. U župi S. Trovaso (Dorsoduro) spominju se tijekom prošlih stoljeća iseljenici iz Kopra

Najstrašnije i po osuđenike najpogubnije zasigurno su ipak bile smrtne kazne, zbog različitih krivičnih prijestupa, čije je izvršenje često izvođeno na jezovit način. Tako u popisu optuženih i kažnjenih smaknućem za različite teške zločine i kriminalnu djelatnost, od VIII. stoljeća do pada Republike, bilježimo dva primjera tako drastičnog kažnjavanja koperskih građana. U prvom je riječ je o 34-godišnjem Lukreciju (u izvoru se navodi i kao Leonardo) Paguzzi iz Kopra, koji je zbog nepoznatog zlodjela 1631. godine obješen⁴². Iz godine 1758.

36 Miculian 1980-1981.

37 Miculian 1981-1982.

38 Processi 1886, str. 213-218.

39 Semi 1975, str. 107-130.

40 Zilio 1913, str. 75.

41 Zilio 1913, 111.

42 Tassini 1966, str. 297.

nalazimo mnogo iscrpniji opis jezovito sročene kazne Koprani Ivanu Mariji Miloviću (Mileusi ili Milevoi), starom oko 45 godina, koji se u Veneciji bavio krojačkim obrtom (*sarte da donna*). Milović je optužen za ubojstvo i krađu neke Mlečanke, koja je, kako stoji u izvoru, bila njegova dobročiniteljica i zaštitnica (*benefattrice*). Prema prvotnoj odluci, izvršenju smrtne kazne trebala su prethoditi mučenja (vezivanje za konja i povlačenje po zemlji), ali je, nakon njegove molbe, koja je usvojena, egzekucija obavljena "samo" odsijecanjem glave i komadanjem već mrtvog Milovićevog tijela⁴³.

ISTAKNUTI KOPERSKI KNJIŽEVNICI, UMJETNICI I ZNANSTVENI DJELATNICI U VENECIJI

Tijekom svih proteklih stoljeća između Kopra i Venecije postojale su brojne i raznovrsnim oblicima izražene kulturno-umjetničke veze i prožimanja. U Koprnu je djelovao niz značajnih slikarskih majstora, a brojna slikarska djela, graditeljska zdanja i klesarsko-kiparski radovi koperske spomeničke baštine nastali su naredbom iz Venecije ili pod izravnim utjecajem neke od tamošnjih majstorskih radionica. Talijanski, te tako i mletački književnici spominjali su Koper u svojim djelima, a spomen na posjet Koprnu sačuvao se i u korespondenciji Francesca Petrarce⁴⁴ i dnevniku putovanja mletačkom "Terra femom" glasovitog kroničara Marina Sanuda iz 1483. godine⁴⁵. Pod izravnim utjecajem Venecije, u Koprnu su se osnovala književna i kazališna društva, a knjige tada najčitanijih književnika uvijek su iz Venecije brzo stizale u Koper. Prožimanje kulturnih utjecaja, prenošenje svježih umjetničkih tokova, te konkretna komunikacija umjetnika, književnika i znanstvenika nije se, međutim, odvijala isključivo u jednom smjeru. Tijekom svih proteklih stoljeća iz Kopra su u Veneciju iz različitih pobuda i na nejednako dugo vrijeme odlazili mnogi intelektualci, kulturni djelatnici, umjetnici, poslanici, vojni časnici, te drugi koperski građani i plemići koji su vrsnošću svoje struke i znanjem pronosili ime svojih obitelji i rodnog grada duž

čitavog Apeninskog poluotoka. Ponajprije, već je odlazak na visokoškolske ustanove značio napuštanje rodnog grada i odlazak na neko od talijanskih sveučilišta, pri čemu je Padova - jedinstveno sveučilište za cjelokupno područje mletačkog dominija, zasigurno imala najistaknutije mjesto. Podugačak bi bio popis Koprana koji su studij prava (kanonskog i civilnog), medicine, filozofije ili književnosti pohađali na tom sveučilištu⁴⁶. Neki od njih, poput Antonia Zarottia (rektor artista 1472. god.⁴⁷ ili Giovannia de Albertisa (rektor artista 1431. god.⁴⁸) obnašali su i istaknute dužnosti rektora na svojim odsjecima, te su grbovi njihovih obitelji ukrašavali predvorje sveučilišta. Nemali broj njih ostajao je i nakon završetka studija u Padovi, djelujući niz godina, a ponekad i do kraja života, kao sveučilišni profesori i istaknuti znanstvenici u svojim disciplinama (Cristoforo Zarotti, Filippo Vergerio, Bartolomeo Petronio, Niccolò Petronio, Giorgio Almerigotti, Cristoforo Verzi, Santorio Santorio, Girolamo Polesini i drugi).

U Padovi je kao dugogodišnji profesor medicine djelovao tada zasigurno jedan od najuglednijih liječnika i začetnik eksperimentalne medicine - Santorio Santorio (1561-1636), koji je nakon umirovljenja ostatak života proveo u Veneciji, gdje mu je mletačka vlada zbog mnogih zasluga dodijelila doživotnu potporu i imenovala ga predsjednikom tamošnjeg liječničkog društva. Kada je u Veneciji 1630. godine izbila kužna epidemija, Santorio se još jednom istaknuo kao vrstan praktičar, aktivno djelujući i svojim bogatim iskustvom i savjetima pomazući njezino suzbijanje⁴⁹.

Koprani se spominju i kao poučavatelji u samoj Veneciji. Tako je Daniele de Bernardo del Pozzo iz Kopra između 1402. i 1404. godine držao skolu u župi ss. Apostoli u mletačkom predjelu Cannaregio. U izvorima je sačuvano da mu je mletački plemić Agostino Corner plaćao 20 dukata mjesečno za poučavanje njegovih sinova Marca i Jacopa u latinskom jeziku i književnosti⁵⁰.

Različite su veze s Venecijom održavali i mnogi drugi istaknuti Koprani prošlih stoljeća. Nemali dio njih,

43 Tassini 1966, str. 311.

44 Petrarca je Boccaccia pozvao da sa njime posjeti Koper i Trst "dove per lettere di fede degnissime so che regna una dolcissima tempa di clima". Petrarca je u Koprnu boravio više puta (1363., 1367. god.) i odatle je uputio niz pisama svojim prijateljima (Ziliotto 1911, str. 233-235; isti, 1913, str. 13).

45 Itinerario 1847, str. 148-149; Ziliotto 1911A, str. 202-204; Poli 1952, str. 17-18.

46 I più illustri 1866; Costa 1895, str. 361-389; Ziliotto 1910, str. 18-19; isti 1913, str. 109-110; Totto 1937., str. 151, 154; Grmek 1957, str. 334-374; Caprin 1968 I, str. 217.

47 I più illustri, str. 8; Costa 1895, str. 362; Ziliotto 1913, str. 110; Totto 1937., str. 154; Grmek 1957, str. 339.

48 I più illustri, str. 8; Costa 1895, str. 361; Ziliotto 1913, str. 111; Castiglioni 1925; Totto 1937, str. 154; Grmek 1957, str. 340.

49 Santorio je umro u Veneciji 1536. godine, gdje je svečano pokopan u crkvi Madonna dei Servi. Kada je crkva srušena 1812. godine njegovi su posmrtni ostaci pohranjeni u padovanskom anatomskom muzeju. Tako se danas u dvorani medicinskog fakulteta u Padovi s portretima slavnim anatomima nalazi se u staklenom ormanu originalna Santorijeva lužanja (Stanković II, str. 235-259; Ziliotto 1910, str. 58-59; Grmek 1952; isti 1957, str. 337, 363). U Padovi je medicinu studirao, te kasnije djelovao u Veneciji i Koprani Cesare Zarotti (1610-1670), Totto 1937, str. 154.

50 Ziliotto 1913, str. 25-26.

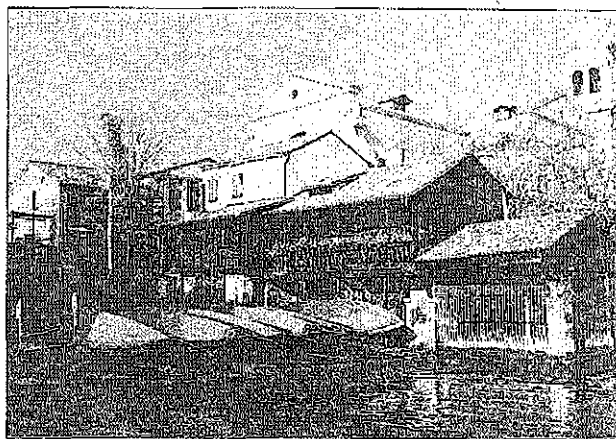
poput brojnih članova uglednih koperskih plemićkih obitelji Gavardo⁵¹, Gravisi ili Brutti, svojom su službom u mletačkoj vojsci, u kojoj su katkad zauzimali vrlo istaknute položaje, sudjelovali u gotovo svim ratovima i vojnim pohodima Republike. Poneki od njih, poput Barnabe Bruttia, mletačkog dragomana u Carigradu početkom XVIII. stoljeća, stekli su zaslužna priznanja titule punopravnih mletačkih vitezova (cavaliere di s. Marco)⁵², a posjedi koje su kao leno dobivali nakon iskazivanja u pojedinim vojnim pothvatima bili su rasprostranjeni uzduž svih dijelova Veneta, ali i na dijelu mletačkog dominija u Dalmaciji i na Istoku. Dio njih posvetio se i upravno-administrativnim poslovima ili su u diplomatskoj službi kao poslanici Venecije djelovali niz godina u različitim dijelovima mletačkog interesnog područja u Europi, na Levantu i područjima Osmanlijskog Carstva⁵³.

Djelovanje niza koperskih književnih stvaralaca također je neizostavno povezano s Venecijom. Većina je, iako su obitavali u Kopru, održavala žive veze s mletačkim književnicima i širim tamošnjim intelektualnim krugovima, a svoja su djela najčešće objavljivali u nekoj od mletačkih tiskara⁵⁴. Njihove veze i poznanstva katkad su obuhvaćali i najistaknutije onodobne mletačke književne djelatnike, poput Steffana Carlia (1726-1813), bliskog prijatelja komediografa Carla Goldonia, s kojim se tijekom svog djelovanja u Veneciji često sastajao i održavao razvijenu korespondenciju⁵⁵.

Iako rođen u Padovi, Girolamo Muzio (Padova, 1497 - Paneretta kod Firenze, 1576) potječe iz Kopra, te se uz njegovo ime nerijetko susreće dodatak "Iustinopolitano". Djelujući kao diplomat, teološki pisac i književnik u različitim dijelovima Italije (Rim, Ferrara, Padova, Urbino, Pesaro), Muzio je tijekom procesa protiv sljedbenika protestantskog pokreta u Kopru (ali i drugim dijelovima Istre i mletačkog dominija) odigrao značajnu ulogu. Kao agent rimske inkvizicije, Muzio je tijekom XVI. stoljeća često boravio u Veneciji, ističući se kao dosljedan

protivnik luteranizma i napose njegovog najopasnijeg promicatelja iz Kopra - Petra Pavla Vergerija⁵⁶.

U Veneciji je u drugoj polovici XVIII. stoljeća djelovao i Kopranin Giovanni Valle, istaknuti onodobni kartograf i autor niza karata talijanskih regija i gradova⁵⁷.

Škver (brodogradilište) S. Trovaso. Jedno od najstarijih mletačkih brodogradilišta u kojem su zaposlenje nalazili i iseljenici iz Kopra.

U gradu na lagunama djelovao je i niz slikara, graditelja, kipara, klesara i minijaturista podrijetlom iz Kopra. Iako se neki od njih ne mogu ubrojiti u najistaknutije predstavnike svoje vještine toga vremena, njihovo djelovanje i stvaranje u Veneciji doprinosilo je kako obogaćivanju kulturno-umjetničke baštine toga grada, tako i razvijanju umjetničke komunikacije između dviju jadranskih obala. Jedan od prvih u izvorima spomenutih koperskih umjetnika u Veneciji zasigurno je

51 Alessandro Gavardo, sekretar je generala mletačke vojske Bartolomea Coleoni i mletački poslanik oko 1511. godine (Caprin 1968 I., prilog XXVI; Stanković III, str. 20); Gavardo de Gavardo je zbog vojnih zasluga 1366. godine stekao mletačko državljanstvo (Sardegna 1880-1881, str. 79-80), a Rinaldo Gavardo I. spominje se 80-ih godina XV. stoljeća kao sekretar, nuncij, ambasador i komisar mletačke vlade u Toscani (Stanković III, str. 13-14).

52 Stanković II, str. 153; Zilio 1910, str. 61; Caprin 1968 I., str. 217. O istaknutim Kopranima u mletačkoj vojnoj službi usp. Stanković II.

53 Agostino Firmano bio je u XV. stoljeću tri godine "precettore e cancelliere comunità di Torcello, Mazzerbo e Burano" (Zilio 1913, str. 110); Vitore Bon je 1447. godine kancelar generalnog zapovjednika vojske Michielija i nuncij Venecije milanskom knezu; Lugnani Tiso, god. 1454. spominje se kao "contestabile di Gattamelata" (I più illustri 1866, str. 23); književnik Agostino Vida "cancelliere capitanato di Padua" 1621. god (Totto 1937, str. 152). Također je i Petar Pavao Vergerije Mladi nakon stjecanja doktorata prava na padovanskom sveučilištu prvo vrijeme službu obnašao na području Veneta (Stanković I, str. 349-426). Carli Gian Rinaldo obavljao je dužnost mletačkog poslanika u Ugarskoj, a u Carigradu je u istom svojstvu imao čin "dragoman grande" (Stanković II, str. 279-282).

54 U Veneciji je svoju tiskaru krajem XV. stoljeća imao i jedan koperski tipograf - Bartolomeo Polusio (Zilio 1910, str. 18; isti 1913, str. 117).

55 Longo 1907, str. 43-47; Zilio 1910, str. 73.

56 U nizu objavljenih književnih i teoloških djela koje je Girolamo Muzio objavio u Veneciji napose treba spomenuti čuvene "Le Vergeriane" (Venezia 1550), spise upućene protiv Petra Pavla Vergerija i njegovih sljedbenika, a koje su imale nemali odjek i bitno pripomogle suzbijanju protestantizma u ovim krajevima (Stanković II, str. 131-217; Glaxich 1847; I più illustri, str. 15-16; Zenatti 1880-1881; Zilio 1910, str. 34; Paschini 1927; Totto 1937, str. 125; Sem 1975, str. 213-214).

57 Stanković II, str. 197-212.

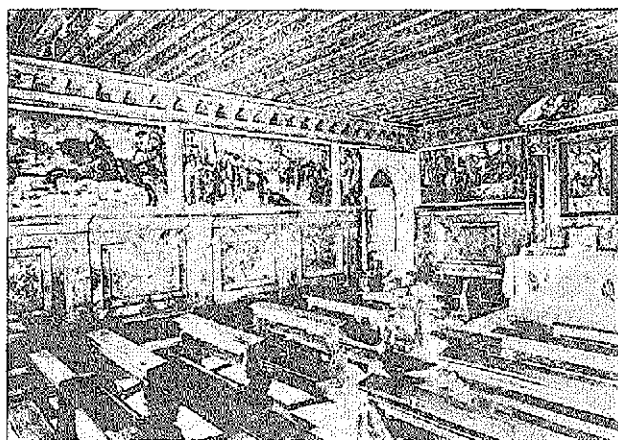
Domenico da Capo d'Istria, graditelj, klesar i kipar čije djelovanje u Veneciji bilježimo potkraj XIV. i u prvoj polovici XV. stoljeća⁵⁸. Potkraj 1600 u Veneciji studij teologije u okviru franjevačkog samostana s. Francesco della Vigna polazi Giuseppe Dona (Koper 1665-Koper 1744). Od 1703. godine u Veneciji djeluje kao svećenik-kapelan u privatnoj kapeli obitelji Corner-Piscopia u crkvi s. Luca. Istaknuo se kao izrazito vješt minijaturist. Tijekom boravka u Veneciji, a i nakon povratka u Koper 1721. godine izradio je brojne minijature za različite talijanske gradove i naše krajeve (Dalmacija, Bosna), a od mletačkih narudžbi ističu se djela za franjevački samostan s. Francesco della Vigna, augustinski s. Stefano, te samostan konventualaca s. Maria dei Frari⁵⁹.

Zasigurno su najpoznatiji i sačuvanim djelima najistaknutiji umjetnici koji su iz Kopra djelovali u Veneciji braća Francesco (1656-1746) i Angelo (1669-1753) Trevisani. Francesco je slikarsku vještinu u Veneciji izučavao u radionici majstora Antonia Zanchia, da bi poslije glavninu svog života proveo djelujući u Rimu. U Veneciji su njegova djela u crkvi s. Rocco i u palači obitelji Contarini. Za razliku od Francesca, koji je većinu života proveo u Rimu, Angelo Trevisani uglavnom je živio i djelovao u Veneciji, pa je broj crkava u kojima bilježimo njegove slike mnogo veći (crkva s. Zaccaria, s. Francesco della Vigna, s. Alvise, s. Stae, s.

Vitale, s. Pantaleon, katedrala u Chioggi, te u postavi Galerije moderne umjetnosti u Veneciji)⁶⁰.

ZAKLJUČAK

Na kraju razmatranja nazočnosti i djelovanja koperskih iseljenika u Veneciji u razdoblju od XV. do XVIII. stoljeća može se zaključiti da je proces doseljavanja, ostanka i djelovanja doseljenika iz Kopra, jednako kao i iz Pirane, pojava koja je, iako nejednakim intenzitetom, trajala tijekom cjelokupnog razdoblja višestoljetne mletačke uprave nad tim područjem. Iako su im uzroci doseljavanja različiti, svakodnevni život i djelovanje Koprana u Veneciji bitnije se ne razlikuje od većine doseljenika s istočnojadranske obale. Društvenom strukturom pretežito pripadnici srednjeg i nižeg društvenog sloja, koperski su se doseljenici u Veneciji najčešće bavili uobičajenim zanimanjima naših iseljenika (pomorstvo, obrt), a mjestom stanovanja bili su vezani za župe predjela Castello, s. Marco i Cannaregio. Tijekom svog života i djelovanja u Veneciji koperski doseljenici nisu zaboravljali grad iz kojeg su potekli, te u njihovim oporukama nalazimo vrijedne spomene o posjedima kojima raspolažu u Kopru, ali i o darivanju tamošnjih crkvenih ustanova i duhovnih osoba. Naposljetku, iz Kopra je u Veneciju odlazio ili na intenzivne veze i poznanstva bio upućen i najveći dio onodobne koperske intelektualne elite, čiji su predstavnici, pored neizbježnog studiranja na sveučilištu u Padovi, u Veneciji najčešće objavljivali svoja književna, znanstvena ili teološka djela. Poneki od njih, poput liječnika Santoria Santoria, književnika i znanstvenika Giana Rinalda Carlia ili slikarskih majstora braće Francesca i Angela Trevisania najveći su dio svog života proveli u Veneciji i drugim talijanskim gradovima, postavši, uz neizbježnu pripadnost rodnom gradu, značajnim sudionicima kulturnog razvoja gradova i krajeva u kojima su djelovali. Prisutnost i djelovanje istaknutih građana Kopra u Veneciji, ali jednako tako i onih manje poznatih, tek u ponekom izvoru zabilježenih doseljenika, stoga su značajan aspekt povijesnog procesa prožimanja, međusobnog utjecaja i komunikacije ljudi, ideja i kulturno-umjetničkih tokova između dviju jadranskih obala tijekom više stoljeća njihovog zajedničkog povijesnog razvoja.

Unutrašnjost sjedišta bratovštine sv. Jurja i Tripuna. Na zidu s lijeve strane ciklus slika Vettora Carpaccia

58 Za Domenica se pretpostavlja da je sudjelovao na restauraciji Duždeve Palače, radeći zajedno sa dalmatinskim majstorom Ivanom iz Splita, te Mlečanima Michaelom Naranza, Michaelom Bertuccijem, Alvisom Bianco i protomajstorom Antoniom Rizzo (Caprin 1968 I, str. 54-55).

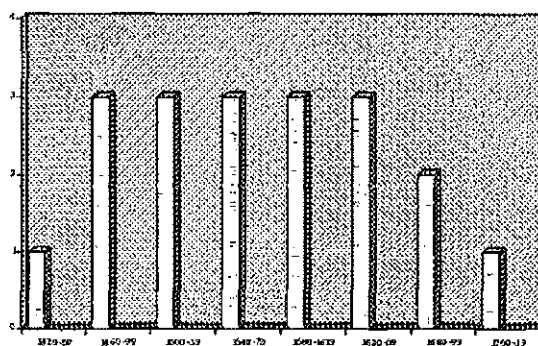
59 Gianni 1910., str. 45-48.

60 Stanković II, str. 174-179; i più illustri 1866, str. 19; Zilfotto 1910, str. 64-66; Caprin 1968A, str. 198-200; Semi 1975, str. 215-216.

PRILOG:

Popis oporuka doseljenika iz Kopra s naznakom arhivske signature i datumom oporuke (fond. ASV, NT)

- 1) Andriana condam Baldisera de Capo d'Istria (b. 278, br. 51, 29.10.1555)
- 2) Betta condam Michael de Capo d'Istria relicta condam Olmi da Ca'Dondo (b. 763, br. 27, 27.7.1624)
- 3) Catarina condam Zorzi da Capo d'Istria et consorte Marco Antonio de Cessena (b. 10, br. 104, 12.9.1577)
- 4) Don Domenico Mazzetti decano e parroco da Capo d'Istria (b. 167, br. 331, 19.11.1700)
- 5) Iacobus condam Domenigo de Capo d'Istria squerariol (b. 763, br. 40, 23.9.1621)
- 6) Iacomo fiol Greguol de Capo d'Istria (b. 684, br. 982, 1.9.1579)
- 7) Iohannes de Capite Istrie corazarius (b. 875, br. 107, 5.6.1467)
- 8) Laura condam Geronimo Gavardo de Capo d'Istria relicta Francesco Modena (b. 167, br. 231, 23.1.1683)
- 9) Lucia condam Agustin de Capodistria et consorte Alessandro de Crisignano (b. 605, br. 1250, 23.1.1582)
- 10) Margareta de Capo d'Istria moglie de Gregorio Ludovicho (b. 187, br. 398, 23.7.1670)
- 11) Margareta condam Marco de Capodistria (b. 11, br. 322, 30.6.1590)
- 12) Margareta relicta Vincenzo da Capodistria (b. 191, br. 533, 12.10.1539)
- 13) Maria de Iustinopoli ancilla (b. 825, br. 186, 6.8.1479)
- 14) Marina condam Zuane de Capo d'Istria (b. 33, br. 554, 19.1.1622)
- 15) Menega relicta Cusme de Iustinopoli (b. 1155, br. 332, 18.8.1441)
- 16) Nicolaus de Capodistria (b. 1186, br. 157, oko 1496)
- 17) Nicolaus de Iustinopoli filius condam Iohanni nauchier (b. 578, br. 296, 4.2.1529)
- 18) Vicentius Divo de Iustinopolis condam ser Iohanni (b. 968, br. 475, 23.10.1525)
- 19) Zuane de Capo d'Istria fu Andrea (b. 324, br. 428, 18.8.1586).

Broj doseljenika iz Kopra u Veneciju prema oporukama 1441.-1700.

RIASSUNTO

Nel suo lavoro l'autrice dimostra, sulla base di documenti originali provenienti dagli archivi veneziani, il flusso e l'intensità dell'immigrazione di Capodistriani a Venezia nel periodo compreso fra i secoli XV e XVIII. Ne vengono indicati i luoghi di abitazione, i mestieri e la struttura sociale. Nell'ambito dell'osservazione delle loro vicende private e della loro vita quotidiana, vengono esposti i loro rapporti familiari, i contatti con parenti e amici e le forme di comunicazione con gli immigrati di altre zone della costa orientale adriatica. Nel capitolo dedicato alla loro attività religiosa viene esposto il rapporto con le istituzioni ecclesiastiche di Venezia e della loro città e l'inclusione nella confraternita degli immigrati slavi di San Giorgio e Tripun (Scuola degli Schiavoni). Da rilevare nel testo due parti a se stanti e cioè il capitolo sulla presenza forzata degli immigrati Capodistriani a Venezia (pogrom, punizioni di vario genere, procedimenti giudiziari e simili) e quello sulla presenza e il contributo dato alla cultura veneta da artisti, letterati e uomini di cultura provenienti da Capodistria e che passarono una parte della loro vita a Venezia.

IZVORI I LITERATURA

Anonim: I più illustri istriani ai tempi della Veneta Repubblica commemorati dagli studenti di Trieste e dell'Istria nella Università di Padova, Padova 1866.

Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), Notarile testamenti (dalje: NT) ASV, Santo Offitio ASV, X Savi sopra alle decime in Rialto. Catastico di Venezia,

sestiere s. Pietro di Castello, b. 420 (estimo 1661).

Archivio di Scuola Dalmata (dalje: ASD), Libri conti e spese.

Barbalić, R.: Pomorstvo istre, u: Pomorski zbornik, sv. II, Zagreb 1962, str. 1517-1534.

Benussi, B.: L'Istria nei suoi due millenni di storia, Trieste 1924.

Bertoša, M.: Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću, sv. I-II,

- Pula 1986.
- Caprin, G.:** *L'Istria nobilissima*, sv. I-II, Trieste 1968.
- Caprin, G.:** *Marine istriane*, Trieste 1889.
- Castiglioni, A.:** *Il libro della pestilenza di Giovanni de Albertis da Capodistria*, Bologna 1925.
- Coglievina, M.:** *Girolamo Muzio*, *Pagine istriane* (dalje: PI), serie III., anno III., N. 6, Pola 1951, str. 17-23.
- Costa, A.:** *Studenti foroiulianensi, orientali, triestini ed istriani all'Università di Padova*, *Archeografo Triestino* (dalje: AT), N.S., vol. 20, fasc. II., Trieste 1895, str. 357-389.
- Ćoralić, L.:** *Prisutnost doseljenika iz Pirana u Veneciji od XV. do XVII. stoljeća*, *Annales, Anali Kopskega primorja in bližnjih pokrajin*, 3, Koper 1993, str. 101-116.
- Fiocco, G.:** *Le pitture di Vettore Carpaccio per l'organo del duomo di Capodistria*, *Atti e memorie della società istriana per archeologia e storia patria* (dalje: AMSI), vol. 43, Pola 1931, str. 223-240.
- Franceschi, C. de, A** *proposito delle pitture di Vettore Carpaccio per l'organo del duomo di Capodistria*, AT, vol. 44, Pola 1932, str. 331-334.
- Franzoi, U.:** *Le prigionie della Repubblica di Venezia*, Venezia 1966.
- Gestrin, F.:** *Gospodarstvo in družba na Slovenskem v 16. stoletju (Oris razvoja)*, *Zgodovinski časopis* (dalje: ZČ), god. XVI, Ljubljana 1962, str. 5-28.
- Gestrin, F.:** *Migracije Slovanov v Italijo. Rezultati jugoslavenske historiografije*, ZČ, god. XXXII, Ljubljana 1978A, br. 1-2, str. 7-21.
- Gestrin, F.:** *Migracije Slovanov v Fanu v 15. stoletju, njihova poselitev v mestu in družbena struktura*, ZČ, god. XXXII, Ljubljana 1978B, br. 3, str. 233-242.
- Gestrin, F.:** *Prispevek k kulturnomu življenju Slovanov v Markah v Italiji (XIV-XVII stoletje)*, *Spomenica Josipa Matasovića*, Zagreb 1972, str. 89-96.
- Gestrin, F.:** *Trgovina s kožami v Markah v 15. in v prvi polovici 16. stoletja*, ZČ, god. XXX, Ljubljana 1976, br. 1-2, str. 23-35.
- Gestrin, F.:** *Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v XVI. stoletju*, ZČ, god. XXIX, Ljubljana 1975, br. 1-2, str. 89-108.
- Gestrin, F.:** *Trgovina slovenskeg zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*, *Dela SAZU*, knj. 15, Ljubljana 1965.
- Gorlato, A.:** *Paesagi istriani*, Padova 1968.
- Gianni, A.:** *Di un miniadore capodistriano della fine del sec. XVII*, PI, anno VIII, N. 2-3, Capodistria 1910, str. 45-48.
- Grafenauer, B.:** *Zgodovina Slovenskega naroda*, sv. II i IV, Ljubljana 1955.
- Grmek, M.D.:** *Istarski liječnik Santorio Santorio i njegovi aparati i instrumenti*, Zagreb 1952.
- Grmek, M.D.:** *Hrvati i Sveučilište u Padovi*, *Ljetopis JAZU*, sv. 62, Zagreb 1957, str. 334-374.
- Historija naroda Jugoslavije** (dalje: HNJ), sv. II, Zagreb 1959.
- Itinerario di Marin Sanuto per la terraferma Veneziana nell'anno MCCCCLXXXIII, Padova 1847, str. 148-149.**
- Longo, E.:** *Carlo Goldoni nell'epistolario del Carli*, PI, vol V, N. 2-3, Capodistria 1907, str. 43-47.
- Miculian, A.:** *Contributo alla storia della riforma protestante in Istria*, *Atti centro di ricerche storiche - Rovigno* (dalje: Atti-Rovigno), vol. X, Trieste-Rovigno 1979-1980, str. 215-230.
- Miculian, A.:** *Il Santo Ufficio e la riforma protestante in Istria*, *Atti-Rovigno*, vol. XI, 1980-1981, str. 171-240.
- Miculian, A.:** *La riforma protestante in Istria. Processi di luteranesimo*, *Atti-Rovigno*, vol. XII, 1981-1982, str. 131-169; vol. XIV, 1983-1984, str. 171-189.
- Morpurgo, S.:** *Vita di Gianrinaldo Carli Capodistriano dettata da Gianmaria Mazzuchelli*, AT, N.S., vol. VII, fasc. 3-4, Trieste 1880-1881, str. 312-372.
- Paschini, P.:** *Episodi della contro-riforma in lettere inedite di Girolamo Muzio*, AMSI, god. XLIV, vol. 39, Pola 1927, fasc. 2, str. 347-377.
- Poli, G.:** *Tra le case di Capodistria*, PI, seria III, anno III, N. 9, Pola 1952, str. 17-22.
- Processi di Luteranesimo in Istria, AMSI, anno III, vol. 2, fasc. 1-2, Parenzo 1886, str. 179-218.**
- Sardegna, G. di:** *Memorie di soldati istriani e di altri italiani e forestieri che militarono nell'Istria alla stipendio di Venezia nei secoli XIII, XIV e XV*, AT, N.S., vol. VII, fasc. 1-2, Trieste 1880-1881, str. 18-102; fasc. 3-4, str. 23-289.
- Semi, F.:** *Capris, Iustinopolis*, Capodistria, Trieste 1975.
- Stanković, O.:** *Biografie degli uomini distinti dell'Istria*, sv. I-III, Trieste 1828-1829.
- Tassini, G.:** *Alcune delle più clamorose condanne capitali eseguite a Venezia sotto la Repubblica*, Venezia 1966.
- Totto, G. de:** *Il patriziato di Capodistria*, AMSI, god. LIV, vol. 49, Pola 1937, str. 71-158.
- Zenatti, A.:** *Un'epistola di versi di Gerolimo Muzio*, AT, N.S., vol. VII, fasc. 1-2, Trieste 1880-1881, str. 1-17.
- Zgodovina Slovencev**, Ljubljana 1979.
- Ziliotto, B.:** *Capodistria*, Trieste 1910.
- Ziliotto, B.:** *La cultura letteraria di Trieste e dell'Istria*, Trieste 1913.
- Ziliotto, B.:** *Accademie ed Accademici di Capodistria (1478-1807)*, AT, seria IV, vol. VII (LVI), Trieste 1944, str. 115-280.
- Ziliotto, B.:** *Chi corteggiava col Petrarca da Capodistria o da Trieste?*, PI, anno IX, N. 10-11, Capodistria 1911, str. 233-235.
- Ziliotto, B.:** *Due quattrocentisti capodistriani*, PI, anno IX, N. 8-9, Capodistria 1911A, str. 202-204.
- Ziliotto, B.:** *Salotti e conversari capodistriani del settecento*, AT, seria III, vol. III (XXXI), fasc. 2, Trieste 1907, str. 317-340.